

Al klimmende merkt u niets van een sterke onregelmatigheid in de windingen, in het begin zitten die namelijk veel dichter op elkaar dan hogerop, een uitleg daarvan vindt u in D49.

Op weg omhoog passeert u geregeld muurankers, allemaal op de positie 13 zoals in D73 is vastgelegd. Heel indrukwekkend is een zware ijzeren hoepel [481] ter hoogte van tree 99. Allemaal werk van Cuypers zoals u kunt lezen in D73.

Het eerste deel van de trap wordt geregeld gebruikt door de organist en de koorzangers die hoog boven het kerkvolk hun liederen ten gehore brengen. Dit deel van de trap is daarom wat netter afgewerkt, de bakstenen treden zijn hier wel bepleisterd met specie en de plafonds vertonen geen steenbogen omdat Cuypers vrijwel zeker het rechte deel als één doorlopend gewelf heeft laten metselen waardoor het noodzakelijk werd het resterende spiralende deel ook glad te maken waarschijnlijk door afkappen van de contratreden.

In de collectie: D49 over de eigenschappen van de wenteltrap, D50 over de raampjes en D73 over de muurankers.

4.8 De spits inwendig

De spits is naast de klokkkamer het meest spectaculaire deel van de toren. Voor de meeste mensen een *terra incognita*, een gebied dat je betreedt met een verwachting dat er spanning en avontuur te wachten staat.

En zo is het ook, niet aan de buitenkant want het spektakel zit helemaal binnenin.

Paragraafindeling:

- A. Oriëntatie in de spits
- B. De opbouw
- C. Houtverbindingen
- D. Uurwerk
- E. Memorieteksten

Nog even vooraf: De termen die vakmensen in de oud-houtbouw gebruiken stammen meestal uit het verleden en klinken soms heel welluidend maar zijn in de huidige omgangstaal onbekend. Soms leren we u al lezende die termen maar we gebruiken ook eigen omschrijvingen met de vaknaam tussen haakjes toegevoegd.

A. Oriëntatie en merktekens in de spits

In een achtkantig gebouw is het moeilijk je te oriënteren. Bij het meten bleek het daarom handig om de hoeken van de achtkantige grondvorm met krijt te nummeren van 1 t/m 8, die nummering is van onder tot het hoogste puntje volgehouden. Die nummers vindt men ook in de tekeningen terug, altijd geplaatst in een rondje. Het verband met die nummers en de kompasstreken is als volgt: West 1-2, Noord 3-4, Oost 5-6 en Zuid 7-8 en is in D51 nog eens visueel voorgesteld.

De bouwers van de spits hebben ook een nummersysteem gebruikt. Ze hadden dat nodig omdat de spits, na de voorlopige opbouw op de grond, weer uit elkaar genomen werd. In die delen werden merken gehakt om later bij montage boven op

het stenen lichaam te weten wat bij wat hoort.

Ook toen werden de 8 opgaande stijlen (op de hoeken) genummerd, met Romeinse cijfers: I t/m VIII. Deze nummering was ook rechtsom maar steeds met een verschil van 4 met de onze. Ons systeem van nummering was op moment van ontdekking al te ver in krijtmerken, kladnoties en tekeningen doorgedrongen om de oude nummering aan te houden.

Voor de aanduiding van de opeenvolgende niveaus (bodems van de stoelen in onze beschrijving) gebruikte men een hoofdletter als merkteken. A was stoel 1, B was stoel 2 etc.

Zo is bijvoorbeeld de schoor [512], de kruisbalk [514] en de bijbehorende stijl [515] in stoel 1 op onze positie 6 gemerkt met IIA [D51]

Voor de hoogteaanduiding van de spitsverdiepingen gebruiken we de stoelnummers 1 t/m 4 aangeduid in V12 (in de collectie) (verdieping 1 is de bovenkant van stoel 1, de spitsbasis is verdieping 0)

B. De opbouw

De eerste kennismaking beleeft u al vanuit de klokkkamer. Omhoog kijkend ziet u een balkenstelsel dat merkwaardig aandoet vanwege de scheve opstelling ervan. Het doet denken aan een groot rad met acht spaken zonder velg en een vierkante naaf. Het aantal van acht spaken heeft te maken met de achtkantige spits die er bovenop staat, dat wordt duidelijk als men boven komt. Het enige dat we vanaf deze plek willen opmerken is dat slechts één spaak van muur naar muur loopt en dat is nr. 504

Het avontuur begint aan het eind van de wenteltrap. Daar beklimt u, met enige moeite, een houten laddertje [483] en arriveert dan in de kleine spits.

U moet vervolgens op de knieën om door een lage ruimte [545], een verbindingsgangetje tussen kleine en grote spits, te kruipen.

Dan staat u opeens in een achtkantige zaal. Alles hout wat u ziet en in een overrompelende verschijningsvorm. Ferme balken kruisen elkaar ruimtelijk op een schijnbaar ordeloze wijze.

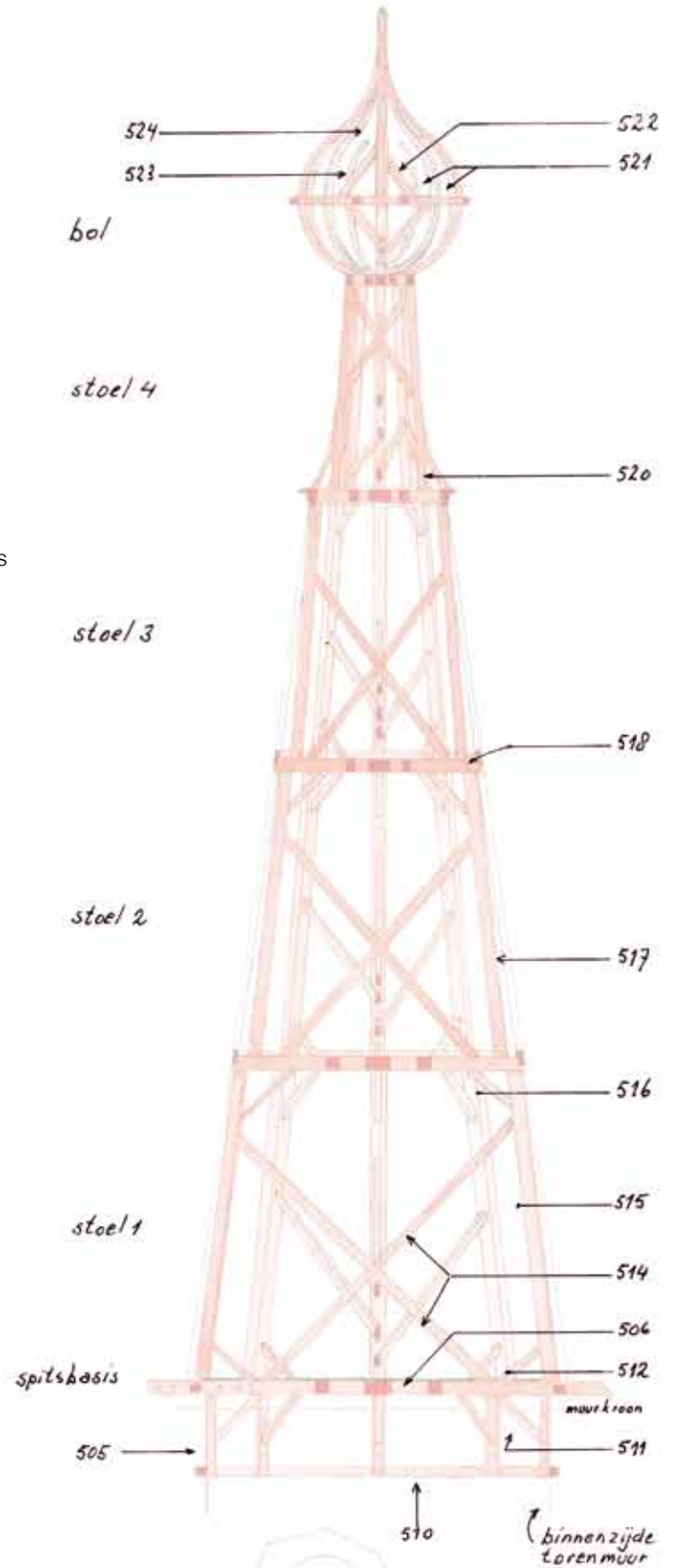
Voordat we op de bedoeling van die balkenwirwar ingaan openen we één van de vier luiken in de buitenwand. Die luiken zijn behoorlijk zwaar vanwege de bekleding met koperplaat aan de buitenkant. Behalve dat u een boeiend uitzicht heeft op de omgeving kijkt u ook tegen de achterkant van de wijzerplaat aan, de grote wijzer schuift elke minuut een stukje op, straks gaan we uitleggen hoe dat in zijn werk gaat. In D52 is de voet van de spits uitgewerkt, luik en wijzerplaat zijn daar in detail weergegeven.

De spits bestaat uit vier verdiepingen met daar bovenop de bol. Die verdiepingen worden in de oud-houtbouw *jukken* genoemd, maar we vinden de naam stoel beter passen bij onze spits. Het geraamte bestaat namelijk uit achtpotige stoelen boven elkaar gestapeld, de verdiepingen dus. Zo is de spits ook tot stand gekomen: elke keer als een stoel gereed was werd de volgende er bovenop gebouwd.

Zo'n stoel zou weinig stabiel zijn en bij zijdelingse druk gemakkelijk in elkaar zijgen. Daarom heeft elke stijl twee naar binnen gerichte schoren: een korte [512] en een

V12 Spits, geraamte
 verticale doorsnede overhoeks
 (kijkend vanuit ZZW)

onderzijde spitsbasis
 horizontale doorsnede even onder basis,
 omhoog kijkend

